

Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Yıl: 2019 Cilt-Sayı: 12(4) ss: 563-577

Academic Review of Economics and Administrative Sciences
Year: 2019 Vol-Issue: 12(4) pp: 563-577

<http://dergipark.gov.tr/ohuiibf/>

ISSN: 2564-6931

DOI: 10.25287/ohuiibf.570057

Geliş Tarihi / Received: 25.05.2019

Kabul Tarihi / Accepted: 11.10.2019

Araştırma Makalesi

Research Article

BÖLGESELÇİLİK KAVRAMI IŞIĞINDA KARADENİZ BÖLGESİ: SOĞUK SAVAŞ SONRASI DIŞ POLİTİKA DİNAMİKLERİ

Efe SIVIŞ¹

Özet

Genişletilmiş Karadeniz Bölgesi Avrupa, Orta Asya ve Orta Doğu yollarının kesiştiği önemli bir noktadır. Üç NATO üyesi devlet ve partner ülkesine ev sahipliği yapan Karadeniz; Rusya, ABD, Türkiye ve AB için bölgesel egemenlik için bir mücadele alanı olarak tebarüz etmiştir. 2014'te Kırım'ın ilhakıyla beraber bölgenin daha çok dikkat çekmesi Rusya'nın Karadeniz'deki askeri mevcudiyetini artırmasına yol açmış ve bu durum NATO üyeleri nezdinde doğrudan bir tehdit algılamasına neden olmuştur. Bu çalışma özellikle bölgesel işbirliğinin güvenlik yönüne odaklanarak, bölgeselcilik çerçevesinde bölgenin karmaşık yapısını hem AB hem de ABD'nin bakış açısından incelemeyi hedeflemektedir. Çalışmada ABD'nin Genişletilmiş Karadeniz Bölgesi, AB'nin Karadeniz Stratejisi ve NATO'nun bölgeye yönelik politikaları bölgeselcilik kavramı çerçevesinde ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Rusya'nın Dış Politikası, Genişletilmiş Karadeniz Bölgesi, Karadeniz Stratejisi,, Bölgeselcilik

Jel Sınıflandırılması : F50, F59

BLACK SEA REGION WITHIN THE CONTEXT OF REGIONALISM: FOREIGN POLICY DYNAMICS IN THE POST- COLD WAR PERIOD

Abstract

The Black Sea region represents an important crossroads between Europe, Central Asia and the Middle East. By hosting three NATO member states and NATO partner countries, the Black Sea is a battleground for the regional dominance of several powers, namely Russia, the U.S., Turkey and the EU. The attention for the region was intensified amid the 2014 annexation of Crimea, thus paving a way for Russia to increase its military presence in the Black Sea – which posed a direct threat to NATO members. Within the framework of the regionalism, this paper seeks to explain the region's complexity from both the EU and the U.S. standpoint, placing a special emphasis on the security aspect of the regional cooperation and covering the Black Sea Synergy of the EU, Wider Black Sea Region of U.S. and NATO's related policies.

Key Words : Russian Foreign Policy, Wider Black Sea Region, Black Sea Synergy, Regionalism

Jel Classification : F50, F59.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Fenerbahçe Üniversitesi, efe.sivis@fbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1553-3554.

GİRİŞ

Doğu Avrupa'dan Orta Asya'ya uzanan, ikisi Avrupa Birliği'ne (AB) üye ülke olmak üzere (Bulgaristan ve Romanya) Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü üyesi 12 ülkenin bulunduğu (Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Rusya, Ukrayna, Arnavutluk, Sırbistan) Karadeniz bölgesi Doğu Avrupa, Orta Doğu veya Orta Asya'ya ilgisi olan uluslararası güçler için büyük önem taşımaktadır. Hem farklı kültürlerin, kimliklerin, siyasi gündemlerin kesişim noktası hem de bir uluslararası ticaret yolu olan Karadeniz'in son on yılda önemini artırdığı görülmektedir. Karadeniz; zengin mineral, metal ve diğer doğal kaynak rezervleriyle, Basra Körfez bölgesinden sonra dünyanın en büyük ikinci petrol ve doğal gaz kaynağı konumundadır (BSEC Organisation, 1992). Enerjinin Karadeniz'den taşınan en önemli ticari meta olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Karadeniz aynı zamanda doğal gaz ve petrolün Orta Doğu ve Orta Asya'dan Avrupa'ya ve daha da batıya taşınmasında önemli bir yol olarak görülmektedir (Cohen ve Irwin, 2006: 3).

AB'nin bölgeye ilişkin yakın ilgisi, sadece Doğu Ortaklığı girişimi kapsamındaki birkaç devletle olan ilişkilerine değil bölgenin Avrupa için önemli bir enerji taşıma hattına dönüşüyor olmasına dayanmaktadır. Avrupa Komisyonu'nun Çevre, Denizcilik ve Balıkçılık işlerinden sorumlu komisyoneri Karmenu Vela, 2. Karadeniz Paydaşları Mavi Ekonomi Konferansı'ndaki konuşmasında, Karadeniz Sinerjisi'ni AB-Karadeniz işbirliğindeki ana siyasi çerçeve olarak tanımlamış ve AB'nin bölgesel diyalog ve işbirliğini desteklemek için ayırdığı 140 milyon Euro'luk yatırımının altını çizmiştir (European Commission, 2015). Bölgenin ekonomi, enerji, siyaset ve güvenlik açısından önemi 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ile daha da artmıştır (Bozkurt, 2014, Dikkaya & Orhan, 2004, Eldar & Papava, 2006). Dolayısıyla Karadeniz'de güvenlik AB'nin önceliklerinden biridir.

Rusya'nın Kırım'ı ilhakı bölgeyi uluslararası ilgi odağı haline getirmiştir. Rusya ilhaktan önce de Ukrayna'dan kiraladığı Sivastopol limanlarını ve çevresini deniz üssü olarak kullanıyordu. Ancak işgalden sonra Karadeniz'in Rus Karadeniz Filosu ile iskân edilmesi diğer bölgesel güçler ve NATO üyesi devletler nezdinde tehdit oluşturmaya başlamıştır. Bu bilgiler ışığında güvenlik ve askeri durum ABD'nin dış politikası için öncelikli hale gelmiştir. ABD'nin ilgisinin bölgede demokrasinin yerleşmesini desteklemenin yanı sıra bir muhalif gücün Karadeniz bölgesinde egemenlik kurmasını engellemek üzerine olduğu görülmektedir. Rusya'nın bölgedeki pekişmiş gücüne ve Karadeniz'i çevreleyen ülkelerde körüklediği çatışmalara karşılık ABD ise bölgede yeniden kontrolü kazanma ve Kremlin'le açıktan çatışma halinde olan ülkeleri (Ukrayna ve Gürcistan) destekleme yönünde bir siyaset takip etmiştir. Ayrıca Karadeniz'de bulunan, Moldova, Gürcistan ve Ukrayna da dahil olmak üzere henüz çözülmemiş bazı çatışmalara ev sahipliği yapan Rus deniz üssü ile bölge, AB dış sınırlarının NATO müttefiki Türkiye ile bulunduğu bir temas noktasıdır. Türkiye'nin hem bölgesel bir güç hem de 1952 yılından itibaren NATO müttefiki olarak önemi dikkate alındığında, Batı'nın uzun yıllardır ülkeyi Avrupa-Atlantik Ortaklığı'na yakınlaştırma eğiliminde olduğu görülmektedir. Ne var ki 15 Temmuz 2016 tarihli başarısız darbe girişiminin ardından Türkiye'nin AB ve ABD olan ilişkilerinde kötüleşme eğilimi başlamıştır (Kirişçi ve Sloat, 2019: 2). Böylece hem Rusya hem de Türkiye, ABD ve AB ile artan gerginliklerin sonucunda Karadeniz bölgesindeki etkisini artırmak adına birbirleri ile uzlaşmacı bir siyaset takip etmeye başlamışlardır. Türkiye ile Rusya arasındaki yakınlaşmanın bölgesel güvenliğin artırılması açısından olumlu olduğu savunulabilir Söz konusu yakınlaşmanın NATO gibi diğer bölgesel paydaşların çıkarlarını tehlikeye atmaması olumlu olarak görülebilir. Ne var ki Türkiye'nin Rusya ile olan bağlarını güçlendirmesinin, Batı ile ilişkilerinin kötüleşmesine ve NATO ile olan ilişkilerinin zayıflamasına yol açması güçlü bir ihtimal olarak ortadadır. Nitekim söz konusu gerilim Türkiye'nin Rusya'dan temin etmek istediği S-400 savunma sistemi ile belirginleşmiştir (Al Jazeera, 2019). Diğer yandan Ukrayna ve Gürcistan olmak üzere bazı Karadeniz ülkelerinde demokratik siyasal hayatta görülen aksaklıklar, güvenlik işbirliğine de olumsuz olarak yansımakta, AB'nin bölgesel girişimleri ve ABD'nin demokratik odaklı kapasite oluşturma faaliyetleri için gereken uygun ortamın oluşmasını önlemektedir. Bu makale, geliştirilen işbirliği inisiatiflerinin ve sinerjilerin bölgeye sağlayacağı faydayı ve Karadeniz'i çevreleyen güvenlik alanını güçlendirip güçlendiremeyeceklerini anlamak için söz konusu güçlerin bölgeye ilişkin dış

politikalarını ve eylemlerini irdeleyecektir. Aynı zamanda, Türk-Rus ilişkileri açıklanarak Karadeniz bölgesinin önemini anlamak için gereken jeopolitik ortam analiz edilecektir.

Bu makale iki ana bölümde bulunan beş alt bölümle birlikte sonuç bölümü dahil altı kısımdan oluşmaktadır. Giriş bölümünün ardından gelen kavramsal çerçeve kısmında, ana teorik kavram olan bölgeselcilik ana hatlarıyla ele alınmakta ve Karadeniz'deki bölgesel girişimlerin teşvik edici sebepleri, gerekçelerinin açıklanması amaçlanmaktadır. “ABD’nin ve AB’nin Karadeniz Birliği’ne Yaklaşımları” isimli ana bölüm, üç alt başlıkta özellikle NATO’nun güvenlik ortamını korumadaki rolüne dikkat çekerek, AB ve ABD’nin bölgeye yaklaşımları hakkında genel bir bakış açısı sunmaktadır. Makale Avrupa ve Avrupa-Atlantik’in bölgesel eylemler için teşvik edici sebeplerini açıklarken ayrıca Rusya ve Türkiye’yi Karadeniz’deki en önemli iki bölgesel aktör olarak ele almayı hedeflemektedir.

I.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

I.I. Bölgeselcilik Kavramı

Uluslararası İlişkiler disiplininde önemli bir rolü olan bölgeselcilik kavramı, II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmıştır. Bölgeselciliğin doğuşu, bölgesel kuruluşlar olarak daha küçük ittifakların kurulduğu Avrupa kıtasına atfedilmektedir (Rana, 1979: 491). Coğrafi ve politik açıdan birbirlerinden bağımsız Avrupa ulus-devletleri, 20. yüzyılın ortalarında ortak bir ekonomik fikirde birleşmiş ve Paris Antlaşması’nın imzalandığı 1951 yılında Avrupa projesi olarak bilinen bölgesel bir bütünleşmede karar kılmışlardır. Bu karar ile Avrupa Birliği, 20. yüzyılın en önemli bölgeselcilik girişimini gerçekleştirmiştir. Diğer yandan, bölgeselciliğin uluslararası arenaya çıkması ulus devletlere ve onların egemenliğine dayanan Westfalyan tanımın da değiştirilmesi gerektiğini gösteriyordu.

Bölgeselcilik kavramının ortaya çıkışından önce tek taraflılık ve çok taraflılık en yaygın yönetim biçimleri ve Uluslararası İlişkiler disiplininin ana kavramları olarak kullanılıyordu. Çok taraflılık, özellikle BM çerçevesinde olmak üzere, tanımlanmış kurallar ve normlar altında adanmış bir biçimde uluslararası kurumlarla çalışmayı ifade ederken tek taraflılık ise uluslararası himaye altında faaliyet göstermeyi reddetmeye daha yakın bir eğilimi işaret ediyordu. Bu nedenle tek taraflılık ulusal çıkarların üstünlüğünü vurgulamaktadır (Göksel, 2007: 181-182). Çok taraflılık ve bölgeselcilik, uluslararası düzeni tamamlayıcı yaklaşımlar olarak düşünülebilir; ilkinin görevi bölgesel düzeni sağlama mekanizmasıyken, ikincisi ise coğrafi açıdan görece dar topraklarda güç uygulama konusunda etkili bir araç olarak kullanılabilir. Bunun da ötesinde, bölgeselcilik sadece ulusal düzeyde gerekli ekonomik reformları teşvik etmekle kalmamakta, aynı zamanda bölgesel ticaret anlaşmalarının küresel düzeyde yaygınlaşmasını da desteklemektedir (Hnát, 2008: 11).

Bölge kavramının literatürde tartışmalı bir yere sahip olması ve yaygın olarak kabul görmüş bir tanımının bulunmaması nedeniyle farklı disiplinlerde farklı tanımlara sahiptir. Bölge kavramının tanımlanması; ekonomik, politik, kültürel ve düşünsel bakış açısına göre değişiklik gösterebilmektedir. Is World Trade Becoming More Regionalised (1993) (*Dünya Ticareti Bölgeselleşiyor Mu*) adlı eserlerinde, Kym Anderson ve Hege Norheim, bölge kavramının birçok tanımı olduğunu açıkça vurgulamakla birlikte, kavramı büyük kıtaları birçok faktörün (din, kültür, dil, gelişmişlik seviyesi) birleşimine göre parçalara ayırmayı öneren pragmatik bir görüşe dayandırmaktadır. Keating ise (2014), bölgesel alanın siyasallaşmasının İskoçya, Katalonya ve Bask örneklerinde olduğu üzere ulus devletlerin yeniden ölçeklenmesine yol açtığını savunmaktadır. Keating’e göre bölgeselleşmeye olan büyük ilgiye rağmen bölgesel yönetimlerin gücü, bölgesel kimliklerin ve sosyal güçlerin çıkarları Avrupa kıtası boyunca değişmektedir. Bu durum söz konusu bölgelerde siyasi sorumlulukların eşitsiz bir şekilde dağıtılmasına neden olmaktadır. Bölgelerin farklı tanımları göz önüne alındığında birçoğunun, idari bir yapı olmaksızın kolektif, sosyal ve hatta doğal özelliklerin hâkim olduğu, belirli bir alanın coğrafi olarak belirlenmesi fikrini içerdiği görülmektedir (Vukovic ve Kochetkov, 2017: 78). Stubbs ve Underhill (1994) coğrafi olarak farklı

ülke veya topluluk grupları arasındaki ortak tarihsel deneyimlerin ve ortak sorunların algılanmasının bir bölgeyi tanımlamanın en önemli belirleyicilerinden biri olduğunu savunmaktadır.

Öte yandan bölgeselcilik, küresel seviyenin altında bir bölge kavramını oluşturmayı amaçlayan, özellikle devletler olmak üzere belirli bir amaç güden güçler tarafından öne atılan politik bir projeyi ifade etmektedir (Hook, 2010: 232). Bu kavramın gelişimi en çok ulusal, siyasi ve ekonomik çıkarların bölgesel çıkarlar uğruna feda edildiği bölgesel uluslararası ilişkilerin varlığına bağlıdır (Yi, 2007: 3). Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından yeni bir bölgeselcilik dalgasının ortaya çıktığı ve bu yeni dalgada devletlerin ekonomi ve güvenlik konularında işbirliğini geliştirmek için bölgesel bloklar halinde çalışmaya başladığı görülmektedir (Muntschick, 2012: 1-2). Bu bağlamda birçok yazar, bölgeselciliğin bu türünü, küreselleşmeden kaynaklanan zorluklarla başa çıkmak, sosyo-ekonomik açıdan gelişmek ve siyasi istikrarı güçlendirmek için devletlerin karşılıklı olarak işbirliği yaptıkları bir araç olarak görmektedir (Schiff ve Winters, 2003, Mattli, 1999). Diğer bir görüş ise bölgeselciliğe yalnızca ekonomik perspektiften yaklaşmakta ve bunu ekonomik bir süreç olarak tanımlamaktadır. Buna göre bölgeselcilik, belirli bir bölgedeki bir grup ülke arasındaki ekonomik faaliyetlerin, farklı yerde bulunan devletlerin birbirleri ile yaşadıkları ekonomik etkileşime göre daha hızlı bir gelişme göstermesidir (Mansfield ve Milner, 1999: 591). Comparative Regionalism (*Karşılaştırmalı Bölgeselcilik*) isimli çalışmasında, Tanja A. Börzel, uluslararası politik ekonomi perspektifinden değerlendirme yapmaktadır. Buna göre bölgeselleşme, ağırlıklı olarak ticaretin serbestleşmesi ve bölgesel çatışmaların çözümünün hedeflendiği, bölgesel ticarete odaklanıldığı bir yaklaşımdır (Börzel, 2011: 8). Devletlerin bölgesel bütünleşmelere katılmaya istekli olmalarının nedeni, yeni ekonomik fırsatların elde edilmesi ve potansiyel kayıplardan görülecek zararın azaltılmasıdır (Baldwin, 1993: 4). Aynı çerçevede Börzel ve Risse, bölgeselleşmeye yönelik ilginin işlem maliyetlerinin azaltılmasına, rekabetin varlığından kaynaklanan teknolojik yeniliklerin gelişmesine, doğrudan yabancı yatırımların artması gibi maddi çıkarlara dayalı olduğunu savunmaktadır. Buna göre esas amaç uluslararası pazarlarda ve kurumlarda daha fazla ekonomik ve politik ağırlık kazanma eğilimidir. (Börzel ve Risse, 2016: 2).

I.II. Karadeniz Havzası

Coğrafi açıdan bakıldığında, Karadeniz havzası, 2 milyon kilometrekare alanındaki bir bölgeyi ifade etmekte, Arnavutluk, Avusturya, Belarus, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Gürcistan, Almanya, Macaristan, Makedonya, Moldova, Polonya, Romanya, Rusya, Slovakya, Türkiye, Ukrayna, Sırbistan ve Karadağ olmak üzere 19 ülkeyi kapsamaktadır (Aydın, 2004: 5). Söz konusu bölge, ülkeler arasında çevre, ulaştırma, ekonomi, enerji ve sosyo-ekonomik gelişme gibi alanlarda işbirliği fırsatları sunmaktadır. Ayrıca Avrupa, Orta Asya ve Orta Doğu arasındaki özgün coğrafi konumu, bölgeyi yalnızca Karadeniz devletleri için değil, bölgeye yönelik çıkarlar güden farklı aktörler için de stratejik açıdan önemli kılmaktadır. 1992 yılında, karşılıklı çıkarlara dayalı girişimlere ve güvenlik, ekonomi, istikrar, barış ve refah gibi işbirliği alanlarına odaklanma amacıyla, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİ), merkezi İstanbul'da konuşlanmak suretiyle kurulmuştur. Organizasyon üyeliği yalnızca Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerle sınırlandırılmamış, daha geniş bölgedeki ülkeleri de kapsamıştır. Bu bağlamda, KEİ ikisi Avrupa Birliği Üyesi olan Bulgaristan, Romanya olmak üzere on iki üye devletten oluşmaktadır: Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan, Moldova, Romanya, Rusya, Sırbistan, Türkiye ve Ukrayna. İki kıtada yer alan ve üye devletlerinin toplam nüfusu 335 milyon kişiye denk gelen KEİ, Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler, Balkanlar ve Kafkaslar'daki devletlerden oluşmaktadır. Bu durum, söz konusu organizasyonu Avrupa'nın en büyük ulaşım ve enerji taşıma koridoru haline getirmektedir (BSEC Organisation, 1992).

Her ne kadar Karadeniz havzasında bir bölge oluşturma ihtiyacı Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın (KEİ) oluşmasıyla tezahür etmişse de KEİ 1990'lardan bu yana güçlü bir bölgeselcilik seviyesine ulaşamamıştır. KEİ liderlerinin, bakanlarının ve yetkililerinin katıldığı, Avrupa Birliği yetkililerinin de gözlemci olarak katıldığı ve çevre, ceza ve enerji alanlarında işbirliği alanlarının tartışıldığı toplantılara rağmen, KEİ çerçevesi içinde işbirliğinin derinleştiğine dair bir kanıt bulunmamaktadır (Manoli, 2010). 2009 yılından bu yana, KEİ ve AB arasındaki işbirliğinin

geliştirilmesinin ardından, AB hem ikili hem de bölgesel düzeyde, Karadeniz'deki faaliyetlere aktif olarak katkıda bulunmakta, ayrıca KEİ Daimî Sekreteryası ve AB arasındaki sayısız toplantılarla da destek olmaktadır (European Commission Joint Staff Working Document, 2015). Üye devletlerin ayrışan çıkarlarından dolayı, birkaç ülke arasındaki siyasi gerginlikler ve süregelen donmuş çatışmalar, KEİ'nin tam bölgesel bir organizasyona dönüşmesini engellemekte ve herhangi bir açıdan Avrupa projesi örneğinde görülen başarılı bir bölgeselcilik modeline yakınlaşmasını önlemektedir (Triantaphyllou, 2016: 7). Diğer yandan Rusya ve Türkiye gibi iki aktörün baskın pozisyonu, KEİ üyesi devletlerin karar almada eşit olması hedefine zarar veren, Karadeniz bölgesinde pekişmiş ve daha derin bir bölgeselleşmesinin başarıya ulaşmasının önündeki engellerden biri olarak ortadadır. Avustralya, Bulgaristan, Fransa, Yunanistan, Japonya, Romanya, Yugoslavya, Türkiye, İngiltere ve SSCB arasında imzalanan çok uluslu bir antlaşma olan 1936 Montrö Boğazları Rejimi Konvansiyonu'na göre, Türkiye, Boğazlar (Boğaziçi ve Çanakkale Boğazı) üzerinde kontrol kazanmıştır. Boğazların koruyucusu durumundaki Türkiye, Avrupa ile Asya kıtasını birbirine bağlayan Boğazlar'daki trafiği yönetmekte ve aynı zamanda Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin gemilerinin erişimini sınırlamaktadır. Bununla birlikte Türkiye, 1936 Montrö Sözleşmesi uyarınca güvenlik ve çevresel amaçlar için Boğazlar'daki geçiş yoluna sınırlama getirme hakkına sahiptir. Montrö Rejimi, savaş gemisi olmayan her türden gemiyi ticaret gemisi olarak değerlendirmektedir. Buna göre ticaret gemileri, barış zamanında taşıdıkları yük ve sancak farketmeksizin gece ve gündüz her vakitte Boğazlar'dan geçiş yapabileceklerdir. Türkiye'nin söz konusu zaman diliminde ticaret gemilerine ilişkin sıhhi denetim hariç herhangi bir denetleme hakkı bulunmamaktadır. Türkiye'nin savaştan olmadığı savaş zamanlarında ise barış zamanında mevcut olan rejim aynen uygulanmaktadır. Türkiye'nin olası bir savaşta taraf olması halinde ise, Türkiye'ye karşı savaş halinde olmayan devletlerin ticaret gemileri, Türkiye ile savaştan devlete yardım etmemek şartıyla serbest geçiş özgürlüğünden faydalanabilmektedir. Bununla beraber Türkiye ile savaş durumunda olan bir ülkeye ait ticaret gemileri Boğazlar'dan geçiş yapamamaktadır. Barış zamanında Boğazlar'dan geçmek isteyen savaş gemileri, Türk Hükümeti'ni 8 gün önceden bilgilendirmekle yükümlüdürler. Savaş zamanında ise Türkiye'nin savaştan bir taraf olmaması halinde, savaş gemileri, barış zamanındaki kurallara göre Boğazlar'dan geçiş yapabilmektedirler (Atalay, 2008:84-89).

Türkiye'nin Boğazlar bölgesi günümüzde de stratejik önemini korumaktadır ve özellikle ham petrol açısından dünyanın en yoğun geçitlerinden biri olma konumunu sürdürmektedir. Rusya ve Hazar bölgesinden çıkarılan petrol ürünleri Boğazlar üzerinden Batı ve Güney Avrupa'ya taşınmakta ve Boğazlardan günlük tahmini 2,4 milyon varil ham petrol ve petrol ürünü geçmektedir (U.S. Energy Information Administration, 2017). Türk Boğazları'nın önemini anlaşılması için konuya ekonomik boyutunun yanında askeri bir perspektifle de yaklaşmak gerekmektedir. Güney Osetya bölgesinin ayrılıkçı hareketleri nedeniyle yaşanan 2008 Rus-Gürcü savaşının ardından, Türk Boğazları'nın önemi uluslararası bir ilgi odağına dönüşmüştür. Çatışmalar sırasında ABD savaş gemileri, Gürcistan'a insani yardım sağlama amacıyla Karadeniz'e girmeye çalışması bu ilginin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır (Dimitar, 2018). Bu durum ABD- Rusya arasındaki ilişkileri daha da karmaşıklaştırmıştır. NATO'nun Boğazlar kanalıyla Karadeniz'e girip deniz kuvvetini güçlendirmesine izin veren Türkiye'nin bu süreçte NATO müttefiki olan ABD ile o sıralar ekonomik açıdan giderek önem kazanmakta olan ortağı Rusya'nın arasında kaldığı görülmektedir. Önemli bir Rus deniz üssü olan Kırım'ın ilhak edilmesinden sonra ve Ukrayna'daki çatışmalar sırasında ise Türkiye Boğazları'ı Rusya'nın lehine kullanmıştır. Rusya'nın savaş gemileri, Sivastopol merkezli Karadeniz filosunun varlığı nedeniyle, Ukrayna savaşı sırasında zaten Karadeniz'de bulunuyordu. Ancak ABD ve NATO'nun uçak gemileri hatta sıradan gemileri bile Karadeniz'de yer alamıyordu çünkü uçak gemileri Boğazlar'da Karadeniz'e kıyısı olmayan ülkeler için, hem savaş hem de barış döneminde yasaklıydı (Starr, 2014). Ek olarak, 25 Kasım 2018 tarihinde Rusya güçlerinin Karadeniz'deki Odesa'dan Azak Denizi'ndeki Mariupol'a giden üç Ukrayna gemisini ele geçirdiği Rusya ve Ukrayna arasındaki Kerç Boğazı Krizi sonrasında, Ukrayna Dışişleri Bakanı, 'Rus saldırısının' ardından Türkiye'den Boğazları'ı kapamasını istemiştir (Unian Information Agency, 2018). Rusya'nın, Karadeniz'de artan NATO gemilerinin sayısından duyduğu memnuniyetsizliği dile getirmesinin de Boğazlar'a yönelik bir eleştiri olduğu ortadadır. Nitekim Kremlin, özellikle Ukrayna limanlarındaki varlığını daha da artırmak isteyen ABD'nin 1936 Montrö Sözleşmesi'ni feshedilmesine yol açabileceğini savunmuştur (Goble, 2019).

Karadeniz bölgesi, bölgesel bütünleşme ve üye ülkeler arasında derin bir işbirliği açısından tam olarak kurumsallaşmamış olsa da bölgenin önemi hala tartışmasızdır. İki bölgesel gücün egemenliği, bu fırsatı bölgesel egemenlik kazanımına çevirmeye yönelik ilgileri, Rusya ve diğer KEİ üye ülkeleri arasında hala devam etmekte olan siyasi gerilimler ve Montrö Sözleşmesi nedeniyle Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki konumu, bölgenin durumunu daha da karmaşık hale getirmektedir. Avrupa entegrasyon projesinin, aynı hedeflere yönelik yürüme eğilimine sahip birçok bölgesel güç için ideal bir proje olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte, KEİ üye ülkelerinin yalnızca birbirleriyle değil, AB, NATO ve ABD ile ilişkilerinde de karşı karşıya kaldığı jeopolitik engellerin, Avrupa Birliği modelini tam olarak kopyalamalarını ve daha stratejik ve siyasi bir ortaklığa girmelerini önlediği düşünülebilir.

II. ABD'NİN ve AB'NİN KARADENİZ BÖLGESİNE YAKLAŞIMLARI

II.1. AB'nin Karadeniz Sinerjisi

Enerji güvenliği kavramının görece yakın bir geçmiş olan 2000'li yıllardan itibaren NATO'nun başlıca gündem maddelerinden biri haline geldiği görülmektedir. Enerji güvenliği kavramının Batı'nın askeri organizasyonu olan NATO'nun gündemine görece geç bir tarihte gelmesinin, Avrupa Birliği'nin Almanya ve Fransa gibi etkili üyelerinin enerji güvenliği konusunu askeri bir alandan çok ekonomik konularla ve ulusal çıkarlarla ilişkilendirmesine bağlı olarak yaşandığı savunulan bir görüştür. Söz konusu yaklaşım, enerji güvenliği meselesini ulusal politikalarla ilişkilendirmiş ve uzun bir süre NATO'yu konunun dışında tutmuştur. Ne var ki Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya'nın enerji arzında yaşanan yükseliş, enerji kaynaklarını Gürcistan ve Ukrayna gibi NATO üyeliğini amaçlayan ülkelere yönelik dış politikası kapsamında araçsallaştırması, enerji güvenliği kavramının önemini artırmıştır (Çelikpala, 2014: 76). Enerji güvenliği, realist ekol çerçevesinde de değerlendirilmiş, güvenlik kavramı geleneksel kapsamının dışında siyasi, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla beraber değerlendirilmiştir. Buna göre bir devletin ulusal güvenliği yalnızca askeri gücüne değil, aynı zamanda ekonomisi için gerekli kaynaklara erişimi ve erişim kanallarının güven altında olmasına bağlıdır (Buzan, 1991: 19, 242'den akt. Oktay, Çamkıran, 2006: 19, 242).

AB'nin enerji açısından Rusya'ya yönelik bağımlılığının kayda değer bir seviyede olduğu görülmektedir. Rusya ham petrol, doğal gaz ve katı fosil yakıt kalemlerinde AB'nin ana tedarikçisi konumundadır. 2017 yılında AB'ye üye ülkelerin, toplam ham petrol ithalatının yüzde 30'unu Rusya'dan tedarik etmiş olması önemlidir. Rusya'yı yüzde 11 ile Norveç, yüzde 8 ile Irak, yüzde 7'şer oran ile Kazakistan ve Suudi Arabistan izlemiştir. Doğal gaz kalemine bakıldığında Rusya'nın yine başı çektiği görülmektedir. Buna göre Rusya yine 2017 yılı için yüzde 40 oran ile AB'nin başlıca doğal gaz tedarikçisi konumundadır. Rusya'yı yüzde 26 ile Norveç, yüzde 11 ile Cezayir izlemektedir. Katı fosil yakıt kaleminde ise Rusya'nın AB'nin toplam ithalatındaki payı yüzde 39 seviyesindedir. Rusya'yı her biri yüzde 17 pay olmak üzere ABD ve Kolombiya izlemektedir (European Commission, 2019). Başkan Putin'in 2014 yılının Şubat ayında Ukrayna'ya arz ettiği gazı kesmekle tehdit etmesinin ardından Avrupa'nın enerji tedariki konusunda Rusya'yı dışarda bırakmak suretiyle kaynak çeşitlendirme eğilimine girdiği görülmektedir. Nitekim Rusya'nın Kırım'ı ilhakının ardından AB Komisyonu, 2014 Haziran'ında Enerji Güvenliği Strateji belgesini yayımlamıştır. Söz konusu belge, orta ve uzun vadede ABD'den yapılacak sıvılaştırılmış petrol gazı (LNG) ithalatını teşvik etmektedir. Enerji uzmanlarına göre AB'nin Rus gazına yönelik bağımlılığının 2020'nin ortalarına kadar süreceği ön görülmektedir. Bu durumun, AB'ye üye ülkeler nezdinde ciddi bir endişeye sebep olduğu görülmektedir. Rusya'nın Ukrayna ile yaşadığı krizlerden sonra bu durum daha da belirginleşmiş ve Rusya'nın arz ettiği enerjinin AB tarafından çeşitlendirilmesi elzem hale gelmiştir. Kuzey Batı Avrupa ülkeleri enerji konusunda kendi kendine yetebilecek durumdayken, Baltık ve Güney Doğu Avrupa devletlerinin 2020'li yıllara kadar Rusya ile olan bağımlılık ilişkilerinin sürmesi beklenmektedir. Söz konusu ilişkinin boyutunun değişmesinin ise LNG ya da Azerbaycan'da botu hatlarıyla transfer edilecek gaza bağlı olduğu savunulmaktadır (Güney, 2014: 26, 31).

Bulgaristan ve Romanya'nın 2007 yılında Avrupa Birliği'ne katılmaları ile AB sınırları Karadeniz sınırlarına ulaşmıştır. Bu durum, Karadeniz Sinerjisi adlı bir AB girişiminin kurulmasının temelini oluşturmuştur. Karadeniz Sinerjisi; Ermenistan, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan, Romanya, Moldova Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Türkiye ve Ukrayna dahil olmak üzere ülkeler arasında daha iyi bölgesel işbirliği ve gelişme sağlamayı amaçlamaktadır. Avrupa Komisyonu'nun 2007 tarihli Karadeniz Stratejisi'ne ilişkin yayımladığı belgede, Sinerji'nin somut hedefleri ve sorumlulukları ortaya koyulmaktadır. Buna göre Sinerji; enerji, eğitim, sivil toplum, sınır ötesi işbirliği ve araştırma alanları konularında, çevre, denizcilik, balıkçılık gibi alanlarda somut getiriler sağlama hedefine yönelik siyasal rehberlik etmek amacıyla esnek bir genel çerçeve olarak açıklanmıştır. AB'nin Karadeniz bölgesine yönelik olarak geliştirdiği bir girişim olan Karadeniz Sinerjisi, 2007 yılında Avrupa Komisyonu tarafından öneri olarak sunulmuştur. Söz konusu öneri AB Bakanlar Konseyi'nce onaylanmış ve Avrupa Konseyi tarafından uygun görülmüştür. Karadeniz Sinerjisi inisiyatifi 2008 yılının Şubat ayında Karadenizli partnerlerin ve AB'ye üye ülkelerin Dışişleri Bakanları'nın toplantısı ile Kiev'de başlatılmıştır. AB'nin söz konusu girişim ile amacının bölgede demokratik ve ekonomik reformları teşvik etmek, kalkınmayı desteklemek, sivil toplum örgütlerinin yerleşmesini sağlamak ve uyuşmazlık çözümlerine yönelik politikalar geliştirmek olduğu görülmektedir. Böylece bölgenin AB ile iş birliği sağlanacaktır (European Commission, 2010). AB'nin Karadeniz Sinerjisi kapsamında tespit ettiği temel iş birliği alanları ise demokrasi, insan haklarına saygı ve iyi yönetim, göç hareketlerinin yönetimi ve güvenliğin geliştirilmesi, "donmuş" çatışmalar, enerji, taşımacılık, çevre, denizcilik politikası, balıkçılık, ticaret, araştırma ve eğitim şebekeleri, bilim ve teknoloji, istihdam ve sosyal meseleler ve bölgesel gelişimdir (Commission of the European Communities, 2007).

Karadeniz Sinerjisi'ne İlişkin Ortak Personel Çalışma Belgesi'nde ise bölgesel işbirliği girişiminin gözden geçirildiği ve tam bir bölgesel iş birliği için potansiyelin hala mevcut olduğu savunulmaktadır. Ayrıca AB'nin somut projeleri ve araçları yoluyla AB'nin Karadeniz'e yönelik bölgesel politikasının daha da güçlendirilebileceği not edilmiştir. Sinerji'nin gelecekteki gelişimi için AB aşağıdaki alanlara odaklanacaktır: i) ortaklık yaklaşımını teşvik etmek, ii) paydaş katılımını artırmak, iii) müdahaleler arasındaki sinerjiyi ve tutarlılığı artırmak, iv) sektörel işbirliği, v) bölgesel ve uluslararası kuruluşlarla düzenli koordinasyon ve vi) esnek işbirliği çerçevesi ve tasarımı (European Commission Joint Staff Working Document, 2016: 9-11). Bunun ışığında, Karadeniz Sinerjisi içindeki AB girişimleri çoğunlukla finansal yardım sağlama, ekonomik kalkınma ve reformları destekleme gibi teknik konulara odaklanmaktadır. Sinerji, AB çerçevesinin Avrupa Komşuluk Politikası ve Doğu Ortaklığı'nın bir parçası olarak komşular arasında AB'nin güneyine yönelik ekonomik entegrasyonu teşvik etmektedir. Bu bağlamda, Karadeniz Sinerjisi ile Doğu Ortaklığı girişimleri, Belarus hariç altı ülkeden beşinin iki platforma birden üye olması, Rusya'nın AB ile Stratejik Ortaklığın bir parçası olması ve Türkiye'nin AB'ye tam üyelik müzakereleri sürdüren bir aday ülke olması nedeniyle üyelik açısından örtüşmektedir. Bununla birlikte iki girişim arasındaki temel fark, Doğu Ortaklığı'nın ülkeleri AB'ye yaklaştırmayı hedeflemesinde yatmaktadır. Oysaki Karadeniz Sinerjisi yalnızca bölgesel işbirliğini teşvik etmeyi amaçlamaktadır (European Commission, 2010). Karadeniz Stratejisi'nin, Karadeniz bölgesini merkez almak suretiyle söz konusu bölgenin sorunlarını çözmeyi amaçlamasıdır; Doğu Ortaklığı girişiminin ise merkezi Brüksel'dir ve nihai olarak bu girişim kapsamındaki devletlerin AB politikaları ile uyum sağlamasını hedeflemektedir (Tsantoulis, 2009: 5).

AB'nin Karadeniz Bölgesi ile ilgili planları bölgedeki istikrara odaklanmaktadır. Ancak bölgedeki birçok ülke arasındaki karmaşık siyasi durumun yanı sıra Doğu Ukrayna, Dağlık Karabağ Bölgesi, Abhazya, Güney Osetya ve Transdinyester'de görülen hassas güvenlik ortamı nedeniyle AB, tüm ülkeleri aktif olarak içine alan, kapsamlı ve çok yönlü bir politika yerine basit, iki taraflı diplomasi uygulama yönünde bir siyaset takip etmektedir. Ayrıca AB'nin çabalarının başarısı büyük ölçüde Karadeniz'deki en önemli iki bölgesel güç olan Rusya ve Türkiye'yle ilişkilerine bağlı olduğu görülmektedir. Kırım'ın ilhaki ve Doğu Ukrayna'daki çatışmalar sebebiyle 2014 yılından itibaren AB-Rusya ilişkilerindeki ciddi bir bozulma gözlenmektedir. Öte yandan Suriye'deki Rus müdahalesi, Kremlin'in AB karşıtı partilere ve aşırı sağcı hareketlere destek vermesi, temel haklara getirilen kısıtlamalar ve Rusya'daki geniş çaplı insan hakları ihlalleri, siyasi muhalefete yapılan baskı

ve kısıtlama, yasadışı olarak ilhak edilmiş ve Rusya'ya eklenmiş Kırım'ın yanı sıra Karadeniz ve Azak Denizi bölgelerinin ve benzeri yerlerin geniş çapta askerileştirilmesi siyasi gerilimleri pekiştirmektedir (European Parliament, 2019: 4-5). AB'nin endişelerinin ve genel jeopolitik ortamın yukarıda belirtilen nedenleri göz önünde bulundurulduğunda, Rusya'nın AB'nin güvenlik işbirliği savunuculuğunu desteklemesi ve AB ile işbirliğine girmesinin pek olası olmadığı düşünülebilir. AB'nin bölgeye olan ilgisi Karadeniz'in yanında Kafkas ülkeleri ile yaptığı girişimlerle belirginleşmektedir. Bu kapsamda Bakü İnisiyatifi oluşturulmuş ve Avrupa Komisyonu, 2004 Kasım'ında Doğu Avrupa, Güney Kafkasya ve Orta Osy'a'dan çeşitli ülkelerin yetkilileri ile, Bakü'de gerçekleşen Enerji ve Ulaştırma Bakanları Konferansı'na katılmışlardır. Söz konusu Konferans'ta bölge devletlerinin ve AB'nin enerji ve ulaştırma politikalarının uyumlu hale getirilmesi konusu ele alınmıştır (Hatipoğlu, 2008: 12).

Öte yandan bölgesel bir güç ve bir NATO üyesi olarak Türkiye, Karadeniz bölgesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle kimi görüşlere göre Türkiye'nin AB'ye katılımı tam bir işbirliği için AB açısından “bir zorunluluk” olarak görünmektedir. Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler de son yıllarda kötüleşmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Anayasa'daki yetkilerini genişleterek konumunu güçlendirmesinin, ülkenin başkanlık sistemine geçiş yapmasını sağlamasının ve Rusya'dan askeri ekipman satın alma iradesinin Batı'da memnuniyetsizlik yarattığı görülmektedir (Perchoc, 2018, 1). 2019 yılının ilk çeyreğinde Avrupa Parlamentosu, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve basın özgürlüğü alanındaki süregelen “zayıf geçmiş performans” sebebiyle, Avrupa Komisyonu ve Konseyi'ne Türkiye ile AB üyelik müzakerelerini askıya almalarını tavsiye etmiştir. Diğer yandan Türkiye, Avrupa'ya yönelik göç hareketlerini engellemek için AB dış sınırını korumada Brüksel açısından stratejik bir devlet konumuna gelmiş, AB ile Türkiye 2016 yılında düzensiz göçü durdurma ve 3 milyondan fazla Suriyeli mültecinin koşullarını AB'den sağlanacak fonlarla iyileştirme konusunda anlaşmaya varmıştır. Özellikle mülteci krizinden bu yana iki tarafın birbirlerine duydukları ihtiyacın belirginleşmesi, tarafların birbirlerine ilişkin karşıt görüşlerini gölgelemesi ve Türkiye'nin AB'ye katılım sürecine ilişkin eleştirileri, AB'nin ise Türkiye'nin iç politikasına yönelik hoşnutsuzluklarını geri plana atması güçlü bir ihtimal olarak ortadadır.

AB'nin uzun vadeli hedefleri dört kategoride tanımlanabilir 1) uzun vadeli istikrar ve çatışma yönetimini teşvik etmek; 2) demokratik kurumların ve hukukun üstünlüğünün teşviki; 3) Avrupa için istikrarlı bir enerji kaynağı sağlamak; ve 4) göç ve sınır kontrolleriyle ilgili endişeler de dâhil olmak üzere organize suç ve terörle mücadele (Cornell et. al., 2006: 6) AB, Rusya ve Türkiye arasındaki verimli işbirliğinin mevcut olumsuz koşullarına rağmen, üç aktörün de özellikle enerji işbirliğine ilişkin olarak bölgede ortak çıkarları bulunmaktadır (Yazgan, 2017: 76). Dolayısıyla Karadeniz Sinerjisi'nin karakteri gereği AB'nin Rusya ve Türkiye ile olan mevcut siyasi anlaşmazlıklarının üstesinden gelebileceği gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır. AB'nin Karadeniz Sinerjisi'nde belirtilen hedeflere ulaşmasının, iki bölgesel güçle ortak bir zemin bulması gerektiği anlamına geldiği ortadadır.

II.II. ABD'nin ‘Genişletilmiş Karadeniz Bölgesi’

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından tek kutuplu bir dünya düzeninde hegemon konumuna gelen ABD'nin söz konusu pozisyonunu tehdit edebilecek aktörlerin çıkabileceği yegâne bölgenin Avrasya olduğu belirginleşmiştir. Bilinen enerji kaynaklarının yüzde 75'inin bulunduğu söz konusu bölgeye olan Amerikan ilgisinin, doğal kaynakların kontrol edilmesi suretiyle bölgeden küresel bir rakibin ortaya çıkmasının engellenmesi fikrine dayandığı görülmektedir (Brzezinski, 1997). Soğuk Savaş'ın sonunda ABD'nin lehine oluşan yeni dünya düzeni, ‘Tarihin Sonu’ gibi tezlerle desteklenmiş ve söz konusu düzenin sürmesi için Washington nezdinde takip edilmesi gereken politikaların önemi artmıştır (Fukuyama, 2006). Bu nedenle ABD, Karadeniz'i kendi “yaşamsal çıkar alanı” olarak ilan etmiş ve Zbigniew Brzezinski'nin söz konusu bölgeden potansiyel bir rakibin çıkmasının engellenmesine yönelik stratejiler geliştirmiştir. 11 Eylül saldırılarından sonra ise ABD'nin bölgedeki üstünlüğünün sürmesi için yapılması gerekenler tekrar gündeme gelmiş ve Washington nezdinde Karadeniz'e kıyısı bulunan altı ülke ile Moldova, Azerbaycan ve Ermenistan'ı kapsayan “Genişletilmiş Karadeniz Bölgesi” için “barış, istikrar, enerji güvenliği ve ahlaki

yükümlülük” unsurlarına dayalı yeni bir stratejinin oluşturulmasına yönelik bir irade gösterilmiştir. ABD bölgedeki devletlerin demokratik ve pazar ekonomisine yönelik reformlar, enerji, ticaret ve güvenlik konularında kendi ideallerini paylaşmasına yönelik bir siyaset takip etmektedir (Çelikpala, 2010: 292’den akt. Erol, Demir, 2012: 19).

Bölgede Türkiye ile Rusya’nın iş birliğine işaret eden KEİ, BLACKSEAFOR ve Karadeniz Uyum gibi girişimlerin Amerikan politikalarını engelleyebileceği görüşünün Washington nezdinde kayda değer olduğu ortadadır (Özarslan, 2012). Washington bu girişimlerin önemine dikkat çekse de bölgedeki güvenliğin temin edilmesi için NATO’ya öncelik vermektedir. ABD’nin Karadeniz bölgesindeki etkisini artırmasını engelleyen unsurlardan birinin Montrö Boğazlar Sözleşmesi olduğu görülmektedir. Nitekim ABD’nin NATO’nun Aktif Çaba Operasyonu’nun görev bölgesini Akdeniz’den Karadeniz’e genişletme teklifine Türkiye ve Rusya karşı çıkmış, Türkiye, ABD’nin politikalarından Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nin statükosuna yönelik tehdit algılamıştır (Cohen&Irwin, 2006: 9). Diğer yandan “tam ve özgür Avrupa’nın inşası” ifadesi, Genişletilmiş Karadeniz Bölgesi’nin Avrupa-Atlantik bloğuna katılmasını amaçlamaktadır. Söz konusu amaca ulaşılması adına “yeni dünya düzeninin değerleri”, “demokrasi, serbest pazar ekonomisi ve insan hakları” idealleri, Avrupa-Atlantik ekseninin “ahlaki yükümlülüğü” kavramıyla meşrulaştırılmaktadır. Söz konusu stratejilerin ABD’nin başı çektiği Batı’nın bölgede etkisini artırmasına yönelik olduğu savunulabilir (Erol, Demir, 2012: 22).

Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından, Doğu Avrupa ve Orta Asya’daki güç dengesi önemli ölçüde değişmiştir. 1990’ların genelinde Karadeniz bölgesinde demokratik, ekonomik geçiş ve pekişme dönemi yaşandığından bölge pek fazla uluslararası ilgi çekmemiştir. ABD’nin bölgeye olan ilgisi ve dikkati büyük ölçüde bölgedeki güvenlik ve askeri durum üzerinde son derece derin bir etkisi olan ve geniş Karadeniz bölgesine uluslararası bir önem kazandıran 2001 tarihli terör saldırılarından kaynaklanmıştır (Cornell et. al. 2006: 62). O tarihten beri, ABD’nin bölgeye olan ilgisi enerji taşımacılığı, güvenlik, terörle mücadele, kitle imha silahlarının yayılması ve uyuşturucu, silah ve insan trafiğinin üzerine yoğunlaşmaktadır (Cohen ve Irwin, 2006: 1). 11 Eylül terör saldırıları sonrasında Bush yönetiminin uluslararası güvenliğe daha çok önem verme ve dolayısıyla Avrupa, Orta Doğu ve Orta Asya’yı birleştiren Karadeniz’le daha fazla ilgilenme eğilimine girdiği görülmektedir. 2006 yılında Bükreş’te gerçekleşen Karadeniz Diyalog ve Ortaklık Forumu’nda, Başkan Bush’un Ulusal Güvenlik Danışmanı Yardımcısı Jack D. Crouch, “Washington’ın bölgesel müttefikleri ve ortaklarıyla birlikte çalışarak yaratacağı sürdürülebilir kalkınma; Karadeniz bölgesinde güvenlik işbirliğini artıracak, acil mukabele gücünü geliştirecek ve gelişmekte olan enerji sektörünü [...] güvenceye alacaktır” ifadelerini kullanmıştır (Volten ve Tashev, 2007: 112). Başkan Bush’un, ABD-Rusya ilişkilerine olumlu yaklaştığı görülmektedir. Nitekim Bush’un, ‘Rusya ile ABD arasındaki uzlaşmayı’ vurgulaması bölgede daha güvenli ve stratejik olarak istikrarlı bir atmosfer yaratmıştır (The White House, 2003). Rusya’nın Kırım’ı ilhak ettiği ve Doğu Ukrayna’daki çatışmaların başladığı 2014 yılına kadar, Obama’nın bölgeyi görece ihmal ettiği gözlenmekteydi (Bugajski ve Doran, 2016: 5). Ne var ki söz konusu gelişmelerden sonra dönemin Savunma Bakanı Chuck Hagel, Washington’un Karadeniz’de daha fazla ABD gemisinin varlığı olması hedefiyle NATO’nun Doğu Avrupa üyelerine askeri desteği artırmayı planladığını açıklamıştır (Deutsche Welle, 2014). Diğer yandan Ukrayna’da Sovyet egemenliğinin sona ermesinin 25. yıldönümünü kutlamak için yaptığı ziyarette Başkan Obama, Rusya’nın Kırım’ı ilhakının ardından Doğu Avrupa’nın askeri açıdan güçlendirilmesi taahhüdünde kararlı olduğunu göstermiştir. (Deutsche Welle, 2014).

ABD’nin Genişletilmiş Karadeniz Bölgesi’ne ilişkin politikalarının, NATO’nun etkinliğinin artırılması, bölgede üs kurulması, yeni inisiyatiflerin oluşturulması ve Rusya’nın kontrol altında tutulmasına yönelik olduğu görülmektedir. Bu süreçte 1991 yılında NATO’nun etkinliğinin artırılması için NATO bünyesinde Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi, 1997 yılında ise Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi yerine Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi ihdas edilmiştir. Diğer yandan SSCB’den ayrılan devletler için Barış için Ortaklık (BİO) hayata geçirilmiş, böylece Soğuk Savaş sonrası NATO’nun bölgedeki etkinliğinin artırılması adına önemli bir adım atılmıştır. Bu çerçevede NATO’nun eski SSCB’nin coğrafyasındaki genişleme süreci işletilmiş ve NATO’nun sınırları Karadeniz’in kıyılarına varmıştır. NATO’nun genişlemesinin yanında ABD; Romanya ve

Bulgaristan'da askeri üsler oluşturmuş böylece lojistik açıdan gerekli alanı ve uçuş koridoru gereksinimini karşılamıştır. ABD'nin bölgede enerji güvenliğine ilişkin politikalarının ise Rusya'ya yönelik enerji bağımlılığının azaltılmasına, kaynak çeşitlenmesinin sağlanmasına ve çoklu boru hatlarının inşa edilmesine yönelik olduğu görülmektedir. Bu kapsamda zaman içinde Rus-Amerikan iş birliğinin de yaşandığı görülmüş, Kazakistan'ın Tengiz bölgesinden çıkarılan petrolün, oluşturulan bir boru hattı ile (Caspian Pipeline Consortium) Rusya topraklarından geçerek Karadeniz'e ulaştırılmasında Amerikan firmaları finansman sürecinde önemli bir rol oynamıştır (Erol, Demir, 2012: 20-23).

Rusya'nın Kırım'ı ilhakı bölgedeki dinamikleri tetiklese de Trump'ın başkanlığı dönemindeki sertleşme dışında ABD'nin Karadeniz'e yönelik dış politikasının ciddi bir değişikliğe uğramadığı görülmektedir. 25 Kasım 2018 tarihinde Kerç Boğazı'nda Rusya ve Ukrayna arasındaki çatışmaların çıkmasına ve Rus deniz kuvvetlerinin 3 Ukrayna savaş gemisine müdahale etmesine yönelik ABD'nin yanıtı Karadeniz'e bir savaş gemisi çıkarmak olmuştur. Nitekim Pentagon sözcüsü, "Rusya'nın Karadeniz'de Kerç Boğazı yakınlarındaki Ukrayna deniz gemilerine yönelik nedensiz eyleminin tehlikeli, kışkırtıcı ve tehdit edici olduğunu" ifade etmiştir (Cohen ve Brown, 2018). Diğer yandan Washington, Rusya ile Ukrayna arasında artan gerilimlerin ışığında ve Ukrayna'nın uzun vadede savunmasını geliştirmesine yardım etme çabasının bir parçası olarak, Ukrayna'ya ek savunma sağlama ve ülkenin Karadeniz'deki varlığını genişletmesine yardım etme taahhüdünde bulunmuştur (Read, 2019). ABD'nin Rusya'nın Karadeniz'deki Ukrayna gemilerini ele geçirmesi olayına yönelik bir başka tepkisi, Trump'ın Putin ile önceden planlanmış iki saatlik bir toplantıyı iptal etmesiyle gün yüzüne çıkmıştır (VOA, 2018). Kararlı olmaktan uzak bir görüntü sergilemesine rağmen, Trump'ın Rusya'ya yaklaşımının, özellikle Rusya-Ukrayna çatışması konusunda sonuçlar verdiği görülmektedir. Önceki başkanlardan farklı olarak Trump, Ukrayna'ya savunma silahları, 200'den fazla Javelin tanksavar füzesi ve üç düzine fırlatıcı tedarik etmiştir (Baker, 2019). Söz konusu gelişmeler ABD'nin bölgedeki politikalarının Karadeniz'deki dengesiz jeopolitik durumun doğrudan bir sonucu olduğu ve Washington'ın bölgeye ilişkin siyasi ve askeri çıkarımlarıyla ilgili olduğu görülmektedir. Bu kapsamda ABD'nin hem NATO gibi politik-askeri yapılar yoluyla hem de bölgesel ortaklarla iki taraflı çalışarak, dış politika çıkarlarını aktif bir şekilde geliştirmeyi ve desteklemeyi amaçladığı görülmektedir.

II.III. NATO'nun Bölgedeki Varlığı

ABD ve NATO'nun Karadeniz bölgesindeki faaliyetlerinin paralel ilerlediği görülmektedir. Bu nedenle ABD'nin bölgeye yönelik geliştirdiği politikalarına NATO'nun perspektifinden bakılması gerekmektedir. Söz konusu perspektif, bölgenin askerileştirilmesi konusunu, Karadeniz'i çevreleyen siyasi ve askeri çatışmaları kapsamaktadır. ABD, bütçesine en çok katkıyı sağlayan üyesi ve askeri açıdan en güçlü üyesi olarak birçok açıdan NATO'nun bölgedeki politikalarına yön vermektedir. Rusya ise 18. Yüzyılın başında tahta çıkan Çar I. Petro döneminden itibaren, sıcak denizlere çıkma, deniz ticaretini geliştirme ve siyasi olarak Boğazlar'ı ele geçirerek Karadeniz'e hâkim olma yönünde bir siyaset takip etmiştir (Keleş, 2009). Rusya'nın Kırım Yarımadası'ndaki hamleleri ve Kremlin'in Doğu Ukrayna'daki çatışmalara dahil olması, bölgenin güvenlik ortamını değiştirmiş ve dolayısıyla yalnızca bölgeye olan ilgiyi değil, ABD ve NATO'nun dahiliyetini de doğal olarak arttırmıştır. Rusya, işgalden kısa bir süre sonra, Kırım'daki askeri varlığını güçlendirmiş ve 2019 yılının Mart ayında askeri tatbikatlara katılmak üzere 1.500 asker ve 300 birim askeri teçhizat kullanmıştır (Unian Information Agency, 2019). NATO üyeleri, Karadeniz'deki Rus eylemlerine karşı çıkmak amacıyla 2019 yılının Nisan ayında NATO'nun kuruluşunun 70'inci yıldönümünde, Ukrayna ve Gürcistan ile denizcilik konusunda işbirliğini, devriyeleri ve liman ziyaretlerini arttırmayı kabul etmiştir. ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo ise 70. Yıldönümünde yaptığı konuşmasında, "giderek daha istikrarsız bir jeopolitik ortamda Rus saldırıları gibi zorlukları gidermek için strateji yenileme" çağrısında bulunmuştur (NATO, 2019).

Genişletilmiş Karadeniz Bölgesinde bulunan ülkelerden yalnızca üçünün; Türkiye, Bulgaristan ve Romanya'nın NATO üyesi oldukları görülmektedir. Ukrayna ve Gürcistan'ın ise NATO'ya katılma yönünde takip ettikleri dış politika söz konusu devletleri Karadeniz'in bölgesel

gücü olan Rusya'yla karşı karşıya getirmektedir. Ukrayna'nın Batı açısından tampon bir bölge olarak kaybedilmesi ve Batı'nın AB ve NATO'nun genişlemesi yoluyla eski-Sovyet alanına giriş yapmış olması, Rus dış politikasının sertleşmesine neden olmaktadır (Lo, 2015: 15). Bu bağlamda, Rusya'nın Karadeniz'deki agresif bölgesel politikasına karşılık NATO, ön planda ABD olmak üzere NATO üye devletleri yoluyla Rusya'nın bölgesel nüfuzunu engellemek için olasılıklar aramaya başlamıştır. Bununla birlikte, ABD'nin bölgede askeri açıdan daha güçlü bir etkisinin bulunması, kıyı dışı devletlerin Karadeniz sularındaki askeri varlıklarını yasaklayan 1936 Montrö Sözleşmesi nedeniyle elde edilmesi zor bir hedef olarak görünmektedir. Mevcut askeri durumun ise hem Rusya hem de Türkiye lehine olduğu savunulabilir. Rusya için Karadeniz'in NATO tarafından askerileştirilmesini önlemek her zaman önemli olmuştur. Akdeniz'e ve Atlantik Okyanusu'na açık, doğrudan erişimi olan huzurlu ve istikrarlı bir alanın bulunması, Kremlin açısından önem taşımaktadır (Kobrinskaya, 2008: 2). Diğer yandan Kırım'ın ilhakı Kremlin'in Karadeniz'in askeri kontrolünü ele geçirmesinin yolunu açmıştır. Rus deniz üssüne ev sahipliği yapan Sivastopol kentinin Rusya'nın eline geçmesi Rusya'yı Bulgaristan ve Romanya'nın paylaştığı AB dış sınırlarına yaklaştırmıştır. Türkiye'nin ise Karadeniz bölgesindeki güvenliğe yaklaşımının, ülkenin Batı ve Rusya ile ilişkilerine bağlı olarak değişme potansiyeline sahip olduğu görülmektedir. Türkiye, 2014 yılında Kırım'ın ilhakı sonrasında, Karadeniz bölgesindeki Rus emelleri ile ilgili endişelerini açıkça dile getirmiş ve NATO birliklerinin varlığını artırma çağrısında bulunmuştur (Wezeman ve Kuimova, 2018: 1). Ancak kısa bir süre sonra Türkiye ile Batı arasındaki ilişkilerin kötüleşmesi, Türk-Rus ilişkileri açısından olumlu bir dönemin başlangıcına neden olmuştur. ABD, Türkiye'nin Rus S-400 füze savunma sistemi satın alma konusundaki ilgisi hakkındaki endişelerini birçok defa dile getirmiştir. ABD Başkan Yardımcısı Mike Pence, Türkiye'nin kilit bir NATO üyesi olarak kalmak ile bu ortaklığın güvenliğini "böyle umursamaz kararlar alarak riske atmak" arasında seçim yapması gerektiğini belirtmesi Washington'ın Türk-Rus yakınlaşmasına yönelik tepkisinin bir tezahürüdür (BBC News, 2019). Türkiye ise hem Rusya ile ekonomik ve politik ilişkilerini devam ettirmek hem de bir NATO üyesi olarak yükümlülüklerini yerine getirmek suretiyle Karadeniz'deki dış politikasını dengelemeye çalışmaktadır. Türkiye'nin Karadeniz'deki askeri varlığının ise, Rusya'nınki kadar güçlü olmadığı ortadadır. Bu durumun Ankara'nın Rusya'ya ilişkin dış politikasına yansımaları beklenmelidir. Bu nedenle Türkiye'nin, NATO'nun bölgede Rusya'yı dengelemek adına güvenebileceği yegâne unsur olma kapasitesinden uzak olmasının ABD'nin NATO aracılığı ile bölgedeki askeri varlığını güçlendirme eğilimini sürdürmesine neden olacağı savunulabilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Karadeniz bölgesi, Soğuk Savaş sırasında iki süper gücün rekabeti bağlamında stratejik öneme sahip olmadığından büyük güçlerin görece düşük ilgisine maruz kalmıştır (Dubovyk, 2003: 2). Soğuk Savaş'ın ardından ise, iki siyasi olayın bölgedeki uluslararası siyaseti etkilediği görülmektedir; bunlardan ilki ABD'nin bölgeye dikkatini çeken 11 Eylül terörist saldırıları, ikinci olay ise 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesidir. ABD'nin yaklaşımının bölgede NATO'nun güvenlik idealleriyle paralel gittiği görülmektedir. ABD'nin ve Kuzey Atlantik İttifakı'nın başlıca hedefinin Karadeniz'in askerileştirilmesini önlemek olduğu görülmektedir. Kırım'ın ilhak edilmesinin ve ABD'nin Ukrayna'ya destek sözü vermesinin ardından Kerç Boğazı'ndaki Rus-Ukrayna çatışması sırasında Pentagon, savaş gemilerini derhal Karadeniz'e yönelterek, Rusların giderek daha kışkırtıcı ve tehlikeli olan faaliyetlerini vurgulamıştır. ABD'nin Karadeniz'e ilişkin son on yıldaki faaliyetleri göz önüne alındığında, ABD'nin adımlarının Rusya'nın hamleleri ile tetiklendiği, Washington'ın istikrarlı, bütüncül bir dış siyaset takip etmediği söylenebilir. Hem AB hem de ABD, demokratik yönetimleri, hukukun üstünlüğünü ve piyasa ekonomilerini güçlendirmek istemektedir (Hamilton ve Mangott, 2008: 329). Buna rağmen AB ile ABD'nin Karadeniz'deki çıkarları ve faaliyetleri belirli bir ölçüde farklılık göstermektedir. AB, bölge devletleriyle Doğu Ortaklığı çerçevesinde çok taraflı veya iki taraflı olarak teknik uzmanlık, finansal yardım sağlayarak, ekonomik ve sosyal dayanıklılığı güçlendirerek çalışmayı hedeflemektedir. AB'nin iş birliği içinde olduğu ülkelerin bazıları AB'ye üye devlet konumundayken, Rusya örneğinde olduğu gibi bazıları ise AB ile ikili olarak bağlantılıdır. Bazıları Doğu Ortaklığı girişiminde yer almakta, Türkiye ise NATO aracılığıyla askeri açıdan AB

ile müttefik durumdadır. Bu nedenle, AB'nin halihazırda mevcut platformlara sahip olmasının, daha kapsamlı bir Karadeniz stratejisi geliştirme konusundaki isteksizliğini bir dereceye kadar etkilediği görülmektedir. Bu nedenle AB'nin, bölgesel girişimlere odaklanmaya devam ettiği görülmektedir. Bölgede AB ve ABD sinerjilerinin birbirini tamamlaması için bir olasılık olsa da, çabaların ve bölgesel girişimlerin daha belirgin hale getirilmesi, rollerin ve sorumlulukların açıkça tanımlanmasının gerekli olduğu ortadadır.

Diğer yandan Karadeniz bölgesinin karmaşıklığını anlamak için, en önemli iki bölgesel güç olarak Rusya'nın, Türkiye'nin ve bu ülkelerin ABD ve AB ile ilişkilerinin dikkate alınması gerekmektedir. NATO üyesi olan Türkiye, Karadeniz'de kendi çıkarlarına uygun bir dış politika izleme kararlılığını sürdürürken, Rusya'nın, yaklaşık otuz yıldan sonra Karadeniz'in hakimiyetini yeniden kazanma eğiliminde olduğu görülmektedir. 1936 yılında kabul edilen Montrö Sözleşmesi, Türkiye'nin sözleşmenin tek koruyucusu olarak sorumluluğunu belirlemektedir; Ankara, bazı koşullar altında Boğazlar'dan geçişlere sınırlamalar getirme ve kıyısı olmayan devletlerin Karadeniz'e erişimini engelleme hakkına sahiptir. Bu durum Boğazlar'daki rejimin ABD karşısında Rusya'nın lehine olduğunu göstermektedir. Rejim aynı zamanda fiilen Karadeniz'e giren herhangi bir geminin Rus takip gemileri ve radyo istihbarat sistemleri tarafından yakından takip edilmesine olanak vermektedir (Kuczynski, 2019). Diğer yandan Türkiye'nin, Karadeniz'de çeşitli sorunlarla karşı karşıya olduğu görülmektedir; bunlardan en başlıcaları i) Montrö Sözleşmesinin öngördüğü mevcut durumu sürdürmek, ii) Rusya'nın giderek daha güçlenen deniz mevcudiyeti karşısında kendi çıkarlarını korumak ve iii) bölgede Rusya'yı yabancılaştırmadan bir NATO üyesi olarak yükümlülüklerini yerine getirmek ve dengeli bir politika izlemektir (Çelikpala ve Erşen, 2018: 74).

Öte yandan Rusya, yalnızca tarihsel temelleri olan Karadeniz Filosu'ndan dolayı değil, fakat aynı zamanda deniz gücünü Akdeniz, Orta Doğu ve Balkanlar'a aktarabilmesi açısından vazgeçilmez bir geçiş yolu sunduğundan, Karadeniz bölgesinde titizce geliştirilmiş bir strateji izlemiştir. Başkan Putin'in, Cumhurbaşkanı Erdoğan'la olan iyi ilişkileri, Rusya'nın Karadeniz'deki bölgesel hakimiyetini korumasını sağlarken aynı zamanda Türkiye'nin Montrö sözleşmesinin koruyucusu olarak egemen olduğu izlenimini kırma amacına hizmet etmiştir. Bununla birlikte, Rusya ile Türkiye arasındaki yakınlaşmanın, söz konusu devletlerin büyük ölçüde Batı'yla, özellikle ABD ile ilişkilerine bağlı olduğu görülmektedir. Türkiye'nin Rusya'dan füze satın alma eğiliminde olması sonucu ABD ve NATO ile ilişkileri kötüleşmiştir. Bu açıdan, Karadeniz bölgesi jeopolitik kargaşaya, farklı nüfuz alanlarına ve çelişen çıkarlara zemin oluşturmaya müsait olduğu sürece, ABD, AB ya da Rusya gibi uluslararası güçlerin bölgeye yönelik ilgilerinin sürmesi beklenmelidir.

KAYNAKÇA

- Al Jazeera. (2019). Turkey is 'taking into account' NATO concerns over S-400. <https://www.aljazeera.com/news/2019/04/turkey-account-nato-concerns-400-190419110413250.html>.
- Anderson, K. and H. Norheim. (1993). Is World Trade Becoming More Regionalized??. *Review of International Economics*, 1 (2), 91-109.
- Atalay, Bülent. (2008). MONTREUX BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, Mustafa. (2004). Europe's Next Shore: the Black Sea Region after EU Enlargement, European Union Institute for Security Studies, Retrieved 10 October 2019 from the <https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/occ53.pdf>
- European Parliament. (2019). *Report on the State of EU-Russia Political Relations*. Committee on Foreign Affairs, Retrieved 12 January 2019 from the http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2019-0073_EN.pdf.
- Baker, P. (2019). U.S. Policy on Russia? Trump and His Team Might Give Different Answers, *The New York Times*, Retrieved 12 January 2019 from the <https://www.nytimes.com/2019/01/20/us/politics/trump-russia-policy.html>.
- Baldwin, R. (1993). A Domino Theory of Regionalism. NBER Working Paper Series, No. 4465, pp. 1-21. Retrieved January 18, 2019 from the <https://www.nber.org/papers/w4465>.
- BBC News. (2019). U.S. Warns Turkey over Russian S-400 Missile System Deal, Retrieved 10 January 2019 from the <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-47809827>.

- Börzel, T. A. and T. Risse (2016). *Theorizing Regionalism: Cooperation, Integration, and Governance*, Oxford Handbook of Comparative Regionalism (Ed.), Oxford: Oxford University Press., 2016.
- BSEC Organisation (1992), Retrieved 12 January 2019 from the <http://www.bsec-organization.org/>.
- Bozkurt, G. S. (Ed.). (2014). *Blue Black Sea: New Dimensions of History, Security, Strategy, Energy and Economy*. Cambridge Scholars Publishing.
- Börzel, T. A (2011), Comparative Regionalism, A New Research Agenda. KFG Working Paper, No. 28, Free University of Berlin, Retrieved January March 10, 2019 from the https://www.polsoz.fu-berlin.de/en/v/transformeurope/publications/working_paper/wp/wp28/WP_28_Boerzel.pdf.
- Brzezinski, Z. (1997), A Geostrategy for Eurasia, *Foreign Affairs*. 76(50).
- Bugajski, J. and P. B. Doran (2016), Black Sea Rising, Russia's Strategy in Southeast Europe. Center for European Policy Analysis, Black Sea Strategic Report No. 1.
- Buzan, Barry (1991). *People, States and Fear: A.n Agenda For international Security Studies in the Po sf. Cold War Era*. London: Harvester Wheatsheaf.
- Cohen, Z. and R. Brown. (2018). US Military Flexes Muscles in Message to Russia, CNN, Retrieved 12 January 2019 from the <https://edition.cnn.com/2018/12/06/politics/us-russia-military-maneuvers/index.html>.
- Commission of the European Communities (2007), Black Sea Synergy – A New Regional Cooperation Initiative, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, 160 final, Retrieved 08 February 2019 from the <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0160:FIN:EN:PDF>.
- Cohen, A. and Irwin C. (2006). U.S. Strategy in the Black Sea Region. The Heritage Foundation, Executive Summary Background, No. 1990.
- Cornell, S. E. et al. (2006), The Wider Black Sea Region: An Emerging Hub in European Security. Central Asia-Caucasus Institute Silk Road Studies Program, Silk Road Paper, Retrieved 20 January, 2019. from the http://isdpu.eu/content/uploads/publications/2006_cornell-et-al_the-wider-black-sea-region.pdf.
- Çelikpala, M. and Erşen, E. (2018). Turkey's Black Sea Predicament: Challenging or Accommodating Russia?. *PERCEPTIONS*, XXIII(2), 72-92.
- Çelikpala, Mitat, "Enerji Güvenliği: NATO'nun Yeni Tehdit Algısı", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 10, Sayı 40 (Kış 2014), s. 75-99.
- Daily News. (2018). EU Agrees to Give Turkey Second Tranche of 3 Billion Euro for Syrian Refugees, Retrieved 13 January 2019 from the <http://www.hurriyetdailynews.com/eu-agrees-to-give-turkey-second-tranche-of-3-billion-euros-for-syrian-refugees-133939>.
- Deutsche Welle. (2014). US President Obama Assures new Ukraine President Poroshenko of Support, Retrieved 08 February 2019 from the <https://www.dw.com/en/us-president-obama-assures-new-ukraine-president-poroshenko-of-support/a-17681100>.
- Dikkaya, M., & Orhan, M. (2004). Economies of the Black Sea Economic Cooperation (BSEC) Countries and their Bilateral Trade. *Journal of Economic and Social Research*, 6(2), 63-86.
- Dimitar, Bechev. (2018). Turkey and Black Sea Security: Ten Years After the War in Georgia, Retrieved 10 October 2019 from the <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/turkey-and-black-sea-security-ten-years-after-the-war-in-georgia/>.
- Deutsche Welle. (2014). US Secretary Defense Hagel in Romania Announces Stronger Black Sea Naval Presence, Retrieved 13 January 2019 from the <https://www.dw.com/en/us-secretary-of-defense-hagel-in-romania-announces-stronger-black-sea-naval-presence/a-17686981>.
- Dubovyk, V. (2003). The Role of the United States in the Black Sea Region, PONARS Policy Memo, Odess National University, Retrieved 09 February 2019 from the http://www.ponarseurasia.org/sites/default/files/policy-memos-pdf/pm_0298.pdf.
- Erol, S. M., Demir, S. (2012). Amerika'nın Karadeniz Politikasını Yeniden Değerlendirmek. *Gazi Akademik Bakış*, 6(11), 17-33.
- European Commission (2019), From where do we import energy and how dependent are we?, Retrieved 10 October 2019 from the <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-2c.html>.
- European Commission (2010) Black Sea Synergy, Press Release, Published 15 March 2010, Retrieved 9 from http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-10-78_en.htm?locale=en.
- European Commission Joint Staff Working Document (2015), *Black Sea Synergy: Review of a Regional Cooperation Initiative*, High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security

- Policy, SWD (2015) 6 final, Retrieved 10 January 2019 from the https://ec.europa.eu/maritimeaffairs/sites/maritimeaffairs/files/docs/body/swd_2015_6_en.pdf.
- European Commission. (2015). *Speech by Commissioner Vella at the 2nd Black Sea Stakeholders conference on blue economy*, Press Release, Retrieved 12 January 2019 from the http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-15-4657_en.htm.
- European Parliament. (2019). *Report on the State of EU-Russia Political Relations*. Committee on Foreign Affairs, Retrieved 12 January 2019 from the http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2019-0073_EN.pdf.
- Fukuyama, Francis. (2006). *The End of History and the Last Man*, New York: Free Press.
- Goble, P. (2019). *Moscow Mulls Revising Montreux Convention in Response to NATO Presence in Black Sea, Real Clear Defense*, Retrieved 12 January 2019 from the https://www.realcleardefense.com/articles/2019/04/04/moscow_mulls_revising_montreux_convention_in_response_to_nato_presence_in_black_sea_114308.html.
- Göksel, N. K. (2007). From "Multilateral Engagement" to "New Unilateralism", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 178-198.
- Güney, N. A. (2014). Where Does the EU Stand in Energy Dependence on Russia After the Ukrainian Crisis: Are There any Alternatives at Hand?. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 19(3), 15-34.
- Hamilton, D. and G. Mangott (2008), *The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives* (Ed.), Washington: Center for Transatlantic Relations.
- Hatipoğlu, E. (2008). Avrupa Birliği-Orta Asya İlişkilerinde Yeni bir Stratejiye Doğru (mu?). *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları*, 3(5), 1-22.
- Hnát, Pavel. (2008). Globalization, Multilateralism, Regionalism: from Dilemma to Multi-dimensionality. *Acta Oeconomica Pragensia*, 16 (1), 6-22.
- Hook, G. D. (2010). *Regionalism, Government and Politics*, Encyclopedia of Life Support Systems (Ed.), Sekiguchi, M., United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- Ismailov, Eldar and Papava, Vladimer, *The Central Caucasus: Essays on Geopolitical Economy* (2006). E. Ismailov & V. Papava, *The Central Caucasus: Essays on Geopolitical Economy*, CA & CC Press, 2006. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2220312>
- Keating, M. (2014) Region with Regionalism? The Rescaling of Interest Groups in Six European States, *European Journal of Political Research*, 53(4), 840-857.
- Keleş, E. (2009). Rusya'nın Sıcak Denizlere İnme Politikası (Alman Deniz Yüzbaşı Stenzel'e Göre İstanbul'a En Kısa Yol). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 28(46), 89-142.
- Kirişçi, K. and A. Sloat (2019). The Rise and Fall of Liberal Democracy in Turkey: Implications for the West, Policy Brief, Retrieved 10 January 2019 from the https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/02/FP_20190226_turkey_kirischi_sloat.pdf.
- Kobrinakaya, I. (2008), *The Black Sea Region in Russia's Current Foreign Policy Paradigm*. PONARS Eurasia Policy Memo No. 41. Institute of World Economy and International Relations, Moscow, Retrieved 14 January 2019 from the <http://www.ponarseurasia.org/sites/default/files/policy-perspectives-pdf/Transformations%20Lack%20Sea%20Region%20PONARS.pdf>.
- Kuczynski, G. (2019). *Mare Nostrum Strategy: Russian Military Activity in the Black Sea*. Special Report. Warsaw Institute. Retrieved 14 January 2019 from the <https://warsawinstitute.org/mare-nostrum-strategy-russian-military-activity-black-sea/>.
- Lo, B. (2015). *Russia and the New World Disorder*. London: Chatham House-Brookings Institution Press, Washington DC.
- Manoli, P. (2010). Where is Black Sea Regionalism Heading?. *Southeast European and Black Sea Studies*, 10(3), 323-339.
- Mansfield, E. D. and H. V. Milner (1999). The New Wave of Regionalism. *International Organization*, 53(3), 589-627.
- Mattli, W. (1999). Explaining Regional Integration Outcomes. *Journal of European Public Policy*, 6(1), 1-27.
- Muntschick, J. (2012). Theorising Regionalism and External Influence: A Situation-Structural Approach. Mainz Papers on International and European Politics. Retrieved 15 January 2019 from the https://international.politics.uni-mainz.de/files/2016/01/Muntschick_mpiep02.pdf.

- NATO. (2019). Opening Remarks by US Secretary of State Mike Pompeo and NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the Reception to Celebrate the 70th Anniversary of NATO, Retrieved 12 January 2019 from the https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_165208.htm.
- Oktaç, E., & Çamkıran, R. (2006). Avrupa Birliği'nin Enerji Güvenliği Açısından Türkiye'nin Önemi. *Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 153-173.
- Özarslan, B. (2012). Soğuk Savaş Sonrası Karadeniz de Güvenlik Politikaları ve Türk- Rus İlişkileri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 12 (1), 135-166 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/egetid/issue/34447/380572>
- Perchoc, P. (2018). Future EU-Turkey *Relations*, Briefing, EPRS European Parliamentary Research Service, Retrieved 08 January 2019 from the [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/628290/EPRS_BRI\(2018\)628290_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/628290/EPRS_BRI(2018)628290_EN.pdf)
- Rana, A.P. (1979). Regionalism as an Approach to International Order: a Conceptual Overview, *International Studies*, 18(4), 491-535.
- Read, C. (2019). Trump to Help Ukraine Expand to Black Sea after Russia Warns of 'threats', Express, Retrieved 12 January 2019 from the <https://www.express.co.uk/news/world/1096109/WW3-russia-US-ukraine-donald-trump-vladimir-putin-NATO-venezuela-maduro>.
- Schiff, M. and A. L. Winters. (2003). Regional Integration and Development. The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank. Retrieved 12 January 2019 from the <http://documents.worldbank.org/curated/en/263681468780873762/pdf/multi0page.pdf>.
- Starr, S. (2014). How The 1936 Montreaux Convention Would Help Russia In A Ukraine War, *International Business Times*, Retrieved 12 January 2019 from the <https://www.ibtimes.com/how-1936-montreaux-convention-would-help-russia-ukraine-war-1582507>.
- Stubbs, R. and G.R.D. Underhill. (1994). *Global Trends, Regional Patterns*, In Political Economy and the Changing Global Order (Ed.), R. Stubbs and G.R.D. Underhill, London: MacMillan. (pp. 331-335).
- The White House. (2003). *President Bush Meets with Russian President Putin at Camp David*, Remarks by the President and Russian President Putin, Published 27 September 2003, Retrieved 12 January 2019 from the <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/09/20030927-2.html>.
- Triantaphyllou, D. (2016). *Ukraine Analytica*, 4(6), 5-12.
- Tsantoulis, Y. (2009). *Black Sea Synergy and Eastern Partnership: Different Centres of Gravity, Complementarity or Confusing Signals?*, Policy Brief No 12, International Centre for Black Sea Studies (ICBSS). Retrieved 12 January 2019 from the https://www.files.ethz.ch/isn/104869/PB_12.pdf.
- Unian Information Agency. (2018). *Ukraine Seeks Closure of Turkish Straits after Russian Aggression*, Retrieved 12 January 2019 from the <https://www.unian.info/politics/10358166-ukraine-seeks-closure-of-turkish-straits-after-russian-aggression.html>.
- Unian Information Agency. (2019). Russian Occupation Forces in Crimea Conduct Major Drills Involving Paratroopers, Retrieved 12 January 2019 from the <https://www.unian.info/politics/10491399-russian-occupation-forces-in-crimea-conduct-major-drills-involving-paratroopers.html>.
- U.S. Energy Information Administration. (2017). Retrieved 13 January 2019 from the <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=32552>.
- VOA (2018), Trump Cancels Putin Meeting Over Moscow Seizure of Ukrainian Ships, Retrieved 12 January 2019 from the <https://www.voanews.com/a/trump-cancels-putin-meeting-over-moscow-seizure-ukrainian-ships/4680204.html>.
- Volten, P. M.E. and Tashev B. (2007). *Establishing Security and Stability in the Wider Black Sea Area: International Politics and the New Emerging Democracies*, NATO Science for Peace and Security Programme, Vol 26.
- Vukovic, D. and D. M. Kochetkov (2017). *Defining Region*, R-Economy, Electronic Scientific Economic Journal, 3(2), 76-81.
- Wezeman, S. T. and A. Kuimova (2018), *Turkey and Black Sea Security*, SIPRI Background Paper, Retrieved 12 January 2019 from the https://www.sipri.org/sites/default/files/2018-12/bp_1812_black_sea_turkey_0.pdf.
- Yazgan, H. (2017). *Black Sea Synergy: Success or Failure for the European Union?*. Marmara University Journal of Political Science, 5(Special Issue), 67-78.
- Yi, C. (2007) *Emergence of Regionalism: About State Preference Formation*, POLIS Working Paper No. 23, Retrieved 12 January 2019 from the <http://www.polis.leeds.ac.uk/assets/files/research/working-papers/wp23yi.pdf>.